

ISSN 0350-185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVII

У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА МИЛКУ ИВИЋ

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк, др Рајна Драјићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина В. Маслова, др Софија
Милорадовић, др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Предраг Пијер,
др Слободан Ремейић, др Андреј Н. Собољев, др Живојин Сјанојчић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Виктор Фригман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2011

МИЛОРАД РАДОВАНОВИЋ, УВОД У ФАЗИ ЛИНГВИСТИКУ

Најновија књига Милорада Радовановића¹ представља сажет увид у један приступ проучавању језика који је донедавно био или изван пажње лингвиста или на самим маргинама лингвистичких радова. Сам аутор на почетку своје књиге каже да она, у ствари, представља тек увод у једну темељитију књигу синтезу која би требала да има наслов *Фази лоџика и линџвистџика (Ка џеорији језика и мишљења)* (на стр. 5 и 6). Чињеница да се једна цијела књига појављује као увод у будућу књигу представља додатни интерес за њу, при чему свакако не треба заборавити да је ријеч о приступу који у нашој научној средини тек посљедњих година улази у круг пажње, и то управо или првенствено преко радова Милорада Радовановића. Наиме, прије појаве ове књиге исти аутор је објавио неколико радова који су посвећени овој проблематици (нпр. *Појам џрагуелносџи у линџвистџици, лоџици и у науци уоџишџе*, Зборник Матице српске за славистику 73–74, Нови Сад 2007; *О џојму џрагуелносџи у језику и линџвистџици*, Стари и нови списи, Сремски Карловци – Нови Сад 2007; *Фази лоџика у линџвистџици*, Семантичка проучавања српског језика, САНУ, Одељење језика и књижевности, Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, 2, Београд 2008). Већ на почетку, аутор књиге нас подсећа да је у посљедњих десетак година код нас објављено неколико радова који су у посредној вези с темом ове књиге из пера Предрага Пипера (стр. 14). Чиме се, дакле, бави Милорад Радовановић у овој књизи, биће ријечи у наставку овог текста.

У приступу овој теми аутор полази од чињенице да је човјек биће које систематизује, класификује и категоризује све појаве у свијету

¹ Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2009, 162 стр., 18 цм.

(С. Т.: из потребе да би га што потпуније сагледао, по могућности и схватио, и у њему нашао што боље своје мјесто). У том послу он жели да све појаве сведе на неке опозиције, рецимо: ово – не-ово, овакав – не-овакав... Другим ријечима, човјек тежи да свијет сврста у јасне категорије, без остатка, и тако га је и представљао, а онда тако о њему и учио у систему образовања и васпитања. Ослонац томе је била кроз два миленијума аристотеловска „тврда“ логика, која је ствари представљала кроз опозиције јесте – није, тачно – нетачно ... припада – не припада и слично (стр. 12). А, с друге стране, посебно у двадесетом вијеку, све више се наметала стварност која нас увјерава, „поучава да се и другачије може гледати на ствари, оптиком, то јест алатом такозване 'фази' ('fuzzi') логике, 'расплинуте', 'разливане', 'лабаве', 'меке' ('soft') логике, или како је слично именовано – и у науци уопште, и у фундаменталним, и у примењеним наукама, па и у хуманистичким наукама и областима знања поготово – а у области језичких појава (барем када је у питању природни људски језик) – свакако“ (стр. 12). (Ово *може* с почетка цитата ће се на крају књиге показати – да унапријед кажем – као „мек“ израз и могла би га замијенити каква тврђа ријеч, као *мора*, али она не би била у складу с теоријом коју нам аутор књиге представља, а није блиска ни његовим погледима на свијет ни у складу са његовим сагледавањем тог свијета у лингвистичкој науци.) Да је природни језик у стању да тако представља појаве у свијету, аутор нас такође опомиње на почетку књиге – умјесто прављења било каквог списка примјера којим ће такво мишљење поткријепити сретно је одабрао наслов из једне српске народне приповијетке: *Чардак ни на небу ни на земљи*. (Кад је већ наведен овај примјер, може се додати да човјек сагледава и такве, непотпуно издиференциране појаве – увијек се нађе неко ко *зна иде је небо за земљу њриковано*.)

Могло би се рећи да кључна ријеч за овакав приступ сагледавању свијета и његовом језичком представљању јесте *трагација*. Филозофске оквири за разматрање питања којим се бави аутор књиге налази у поређењу аристотеловске „тврде“ логике и логике која је присутна у науци посебно од друге половине двадесетог вијека – „фази“, „мека“, „расплинута“, „разливена“, лабава логика – „она што светове појава и наших судова о њима подвргава разврставању на скалама градуелности, 'интензитета' (по принципу скаларности, дискретности, континуалности, постепености, степеновања, рангирања...), с нарочитим вођењем рачуна о 'нејасности', 'неодређености', 'прелазности', 'непрецизности', о појавама 'на маргини', 'у

сивој зони‘ испољавања, виђења, описивања и тумачења света, а са вечитим питањем ‘прелаза‘ међу категоријама, и расправом о ‘мешаним‘ категоријама, те спорењем око места ‘рубног подручја‘, ‘граничника‘, ‘граничних случајева‘ међу појавама и њиховим класама ...“ (19–20). Даље Радовановић указује на чињеницу да је данас већ јака тенденција да се и науке систематизују и класификују управо тако, тј. као „тврде“ и „меке“. Лингвистика спада у „меке“ науке ако се посматра из угла математике или физике, а у кругу хуманистичких наука спадала би у „тврде“ науке „у многим данашњим облицима њеним“ (стр. 20). Гледајући тако на ствари, каже аутор, гдје се стално поставља питање „нејасности“ „граница“ у људском бављењу свијетом, може се поставити питање „да ли је то (и) сâм свет ‘фазичан’ или су такви наше опажање и описивање света, мишљење о њему, то јест тумачење његово и (или) само језик што о њима беседи“ (стр. 21). Наводећи једну студију Предрага Пипера посвећену проблему границе, аутор даље као илустрацију тога што би био предмет лингвистичког бављења проблемима фазичности ствари у свијету, границе и континуума, наводи дуг низ питања, на неколико страница. Овдје бих рекао да аутор на постављена питања тражи одговоре идући кроз сопствену лингвистичку и ширу лектуру, како се слично на једном мјесту у књизи изразио. Зато се у овој књизи и налазе двије врсте библиографије: на крају књиге – краћа библиографија оних радова који се теоријски баве питањем које је тема његове књиге и она, опширнија, која се наводи кроз цијелу књигу, ту су они лингвисти који у својим појединим радовима о одређеним лингвистичким и језичким питањима показују неке врсте фазичности. Тако, уз први примјер онога што би могло бити лингвистичка тема фазичности – како нека култура сегментује физички континуум спектра боја „и шта се где у том погледу увршћује“ – наводи и српску ситуацију коју је описивала проф. Милка Ивић у својој књизи *О зеленом коњу*, али и нека друга дјела (*Бели траг. Порекло ејске формуле и словенској ѿојонима* Мирјане Детелић и Марије Илић), али овамо се могу привести и питања границе међу језицима или међу дијалектима – па цитира дијелове из књига из дијалектологије Павла Ивића, гдје се и експлиците истиче како међу појединим дијалектима нема чврсте и јасне границе (стр. 27), као и из књиге Ивана Поповића посвећене историји српскохрватског језика, гдје он такође указује на непостојање јаке границе међу дијалектима, него истиче да се ради о ступњевитим прелазима (стр. 27). Разумије се, ту се наводе и инострани лингвисти са сличним тврдњама о одређеним аспектима језичке стварности.

Да у језику често нису ствари чврсто раздијељене, Милорад Радовановић илуструје и у поглављу у коме сагледава однос између „балканизама“ и „европеизама“, тема која је одавно присутна у лингвистици, а посебно присутна и у србистици. Постављајући ову тему у оквире фази лингвистике, аутор нам отвара пут и у неке нове увиде у тај однос, увиде који свједоче о томе да ни ту нема чврстих граница. Исто тако, аутор нам скреће пажњу на то да се у лингвистици и у вријеме доминације релативно „тврдога“ структурализма јављају и „мекши“ ставови, прије свега код Пражана, нпр. у расправама о питањима „центра“ и „периферије“ језичких феномена и њиховог тумачења, као и код расправа о појмовима „нејасности“, „неодређености“, који су данас темељни појмови у лингвистичкој семантици и когнитивној лингвистици, како истиче Радовановић (стр. 39). Даље, аутор нас проводи кроз питања синонимије, полисемије, хомонимије, хетеронимије, паронимије, хипонимије и проблема „граница“ међу њима, а онда нас проводи и кроз генеративну граматику Ноама Чомског и све оно што се у њој и око ње догађало у лингвистици. Исто тако, показује нам даље Милорад Радовановић, градуелност и неодређеност својствене су природи граматичких категорија (упућујући на одређена поглавља Предрага Пипера у *Синтакси савременог српског језика* (стр. 105), али и на нека, позната одраније, значајна дјела свјетске лингвистике. Аутор је такође довео у везу са питањем фази лингвистике и појаву номинализација у језику и, у вези с тим, однос између номиналних и вербалних конструкција – о чему је иначе код нас највише писао управо он. Овдје свакако треба поменути и поглавље 42, у коме аутор уводи питање стандарднојезичке норме, односно разврставање у језичкој пракси онога што је „правилно“ и онога што је „неправилно“.

Као нека врста крунске потврде оправданости погледа на језик са позиција фази лингвистике Милорад Радовановић наводи и одсуство „стварних или правих научних револуција, односно поступност у сазревању идеја и научних иновација“ (140), при чему подсјећа да су одређени датуми у лингвистици само условно датуми почетка неког бављења у историји лингвистике, као што је нпр. 1916. година настанка сосировске лингвистике, 1929 – година настанка структуралне лингвистике у прашкој изведби и сл. (стр. 141 и 142), а потврда тога је и поступност уласка фази логике у лингвистику (142).

На крају, умјесто свођења реченог, цитирају два мјеста из ауторовог закључног разматрања. Прво: „Дакле, волели бисмо да живимо у свету јасно *разграничених* категорија (и чинимо пуно не би

ли нам тај свет управо тако изгледао, језиком, кроз народне и академске таксономије, кроз образовање и науку, и логичке систематизације разноврсне, кроз религијско, етичко и естетско тумачење вредности, кроз друштвене организације и културне обрасце, и другачије), но укупни живот нас учи да то по правилу није баш често могућан случај стварности“ (стр. 143). Друго: (и) за потврду онога што сам на почетку овога приказа рекао о односу између глагола *може* и *мора* навешћу ријечи аутора књиге да је ... „у тумачењу човека и његова језика, изгледа мудрије бити *ајенс нијансирања* и *ирадирања* него *ајенс одлучивања* и *и́ресуђивања*“ (стр. 143).

Оно што на крају овог приказа слиједи јесте закључак да смо добили књигу која нам на мноштву примјера, којим смо се и раније бавили, показује како се човјекову сагледавању свијета и његовом језичком представљању може прилазити са другом логиком, логиком да ствари у свијету нису тако чврсто међусобно подијелене, разграничене, па онда ни у језику којим се свијет и наше сагледавање свијета именује не треба тражити само јасно и строго раздијелене категорије, именована, дефинисана, јер је и свијет „фазичан“, како закључује аутор књиге. Ако ова књига, која по ауторовим ријечима треба да представља само уводно поглавље будуће књиге под насловом *Фази логика и лингвистика*, баца толико другачијег свјетла на питања којима је заокупљена лингвистика, нема сумње да ћемо у најављеној књизи имати прилику да пратимо веома интересно и сврсисходно, и језичкој и ванјезичкој стварности примјерено, утемељење једног новог погледа у лингвистици.

Срећо Танасић*

Институт за српски језик САНУ
Београд

* sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs